

AGRESIVITATEA LA ELEVI – DIFERENŢE DE GEN

Lect. univ. dr. **Maria Goga***
Masterand **Dinu Brcianu**

Rezumat

Cercetarea descrisă în acest articol vizează în elegerea fenomenului de agresivitate într-un lot comparativ de elevi din clasele gimnaziale (VI-VII), dintr-un număr de coli din Bucureşti şi judeţul Ilfov. În vederea realizării scopului propus, în cadrul acestui studiu, au participat nu numai elevi dar şi cadre didactice de la aceleaşi coli din Bucureşti şi Ilfov. A fost explorat fenomenul de agresivitate, din perspectiva ideii de gen, în rândul elevilor din colile menţionate.

Cuvinte-cheie: agresivitate, diferenţa de gen, gimnaziu.

Abstract

The research presented in this article aims at understanding the phenomenon of aggression within a group of 5-6 graders in secondary schools (VI-VII) from Bucharest and Ilfov county. To this purpose, both students and teachers have participated from the selected schools in Bucharest and Ilfov county. The phenomenon of aggression was explored from a gender perspective among students in the above mentioned group of schools.

Keywords: aggression, gender differences, lower secondary school.

Agresivitatea la elevi a existat aproape întotdeauna, însă preocupările pentru în elegerea şi diminuarea acestui fenomen social sunt destul de recente. Dacă în societatea occidentală cercetările privind comportamentul agresiv la elevii de gimnaziu şi adolescenţi a devenit o serioasă temă de cercetare, care datează încă din anii 1980 (Olweus, 2001), în România, astfel de preocupări sunt de date mai recente, fenomenul devenind un subiect prioritar pe agenda factorilor de decizie (Fartuţnic & Jigău, 2009). Până nu de mult, copiii erau vulnerabili şi predispuşi la agresiune/violenţă verbală şi fizică. Deşi există legi, la nivel naţional (Jigău et al., 2006) şi internaţional care interzic un limbaj nepotrivit manifestat faţă de copii, hărţuirea sexuală şi abuzul fizic, copiii sunt încă victime ale societăţii în care trăiesc. Din postura de victime, copiii/elevii ajung să fie ei cei care agresează, la nivel verbal şi/sau fizic.

* UTCB/DPPD, Bucureşti, România,
Univ. Montemorellos, Mexic

Agresivitatea, definită ca *injurii intenționate sau comportament distructiv* (Bandura, 1978), este un fenomen complex, cu multiple cauze, care nu poate fi foarte ușor definit, depinzând de teoriile cu care este asociat, dar și de societatea în care se manifestă. Sunt culturi unde agresivitatea este permisă, dar sunt și societăți unde aceasta nu poate fi tolerată. Agresivitatea poate îmbrăca diverse forme: agresivitate de tip verbal, agresivitate fizică față de persoane sau/ și obiecte, aceasta putând fi regăsită în confruntare directă sau prin intermediul unei alte persoane/obiect (agresiune indirectă), la nivel activ sau pasiv. Studiile privind agresivitatea arată că aceasta se manifestă la elevii (băieți și fete) atât la nivel de clase primare, gimnaziu, cât și la precolari, în toate rasele și grupurile etnice (Besag, 1986, apud Solis, 2009).

1. Factori de risc privind agresivitatea

Potrivit literaturii de specialitate există numeroși **factori** care afectează potențialul comportamentului agresiv. Majoritatea studiilor în domeniu au evidențiat doi factori principali care sunt conectați direct cu agresivitatea elevilor/adolescenților: **familia** și **coala** (Estevez, Musitu & Herrero, 2005; Jigou et al., 2006). Calitatea interacțiunilor dintre părinți-elev, elev-colegi și elev-profesor influențează, chiar va determina, modul în care se simte aceștia în relație cu alții, atitudinile și implicit comportamentul lor (Werner, 2004). Mediul familial (atitudinea părinților față de copii și viceversa, nivelul de educație al părinților) constituie un factor de risc major privind manifestarea agresivității la copii (Lopez et al., 2008; Stamate, 2009). **Personalitatea** elevilor, mai precis, impulsivitatea acestora, constituie un alt factor de risc al agresivității. Impulsivitatea predispune la agresivitate și delincvența juvenilă (Moffitt, 1993). Incapacitatea elevilor, în special a băieților, de a-și controla impulsurile îi împiedică să aibă un comportament normal. Legat de factorii psihologici și emoționali, Hazler și colaboratorii săi (Hazler et al., 1992) au arătat că o problemă reală pentru elevi, indiferent de gen, nu o constituie manifestările agresive la nivel fizic, ci acelea de nivel emoțional. Specialiști în domeniu (Bandura, 1978) evidențiază un alt factor de risc ce favorizează manifestarea agresivității—**mediul social**, aici intrând comunitatea și mass-media. Am subliniat anterior influența mediului școlar. În acest studiu, accentuăm influența vizionării programelor TV și a jocurilor video de pe Internet. Într-un studiu realizat în SUA, vizionarea programelor TV a fost semnificativ relaționată (Dominick, 2003) cu agresiunea fizică la băieți, mai mult decât la fete, iar vizionarea video-game-urilor, la băieți, fiind relaționată cu agresivitatea și delincvența juvenilă. **Zona din care provin elevii** cu comportament agresiv constituie un alt factor de risc privind un atare comportament. S-a constatat faptul că elevii din zona urbană sunt mai agresivi decât elevii din zona rurală¹.

La aceeași concluzie au ajuns Rahman și Nahar (Rahman & Nahar, 2013), într-un studiu realizat în Bangladesh pe elevi din zone diferite (rurale și urbane).

2. Manifestarea agresivității

Conform specialiștilor în educație, psihologie și consiliere, **agresivitatea se manifestă** diferit la fete și băieți. Băieții se angajează în agresivitate directă mai mult decât fetele, iar fetele în tipul de agresivitate indirectă (Stamate, 2009). Fetele utilizează, mai mult decât băieții, agresivitatea verbală (injurii) și semne non-verbale ale agresivității, cum ar fi expresii faciale disprețuitoare, ignorare și rotirea ochilor (Meichenbaum, 2006). Deși, pentru fete, este caracteristică agresivitatea indirectă sau cea relațională, studii recente arată că agresivitatea fizică la fete a devenit un subiect comun în media, în cercetarea de specialitate, dar și în justiția juvenilă (Garbarino, 2006).

Mai mulți autori (Berkowitz, 1989; Bettencourt & Miller, 1996) constată că provocarea conduce la creșterea manifestării de agresivitate, în special la băieți. Atât fetele, cât și băieții răspund la provocare prin furie. Deși furia fetelor și a băieților nu diferă în frecvență sau intensitate, aceasta poate să nu fie asemănătoare în modul de exprimare. Băieții se exprimă mai mult în mod direct, asaltând fizic și mai puțin verbal (Timmers et al., 1998), iar fetele sunt înclinate mai mult să discute despre furia lor cu persoane neimplicate (Simon & Nat, 2004) și să plângă (Campbell, 1993). În același timp, Crick (1995) sugerează faptul că elevii folosesc agresivitatea pentru a distruge relațiile sociale. În mod special, băieții au utilizat agresivitatea fizică pentru a distruge imaginea relațiilor colegiale, în timp ce fetele au folosit agresivitatea de tip relațional pentru a ajunge la aceeași întreprindere. S-a constatat faptul că un comportament agresiv scade odată cu începerea procesului de maturizare al adolescenților (Meichenbaum, D., 2006), însă, studii realizate pe unii adolescenți din România arată contrariul, și anume că agresivitatea este constantă de-a lungul adolescenței (Stamate, 2009).

3. Strategii de prevenire și gestionare/intervenție a fenomenului de agresivitate

Literatura de specialitate abundă de numeroase soluții, la vârsta elevilor de gimnaziu, prin care să se poată preveni manifestările de agresivitate precum și măsurile de intervenție menite să o diminueze, pe cât posibil. Redăm, mai jos, la nivel schematic, o serie de măsuri de prevenire, dar și de intervenție:

3.1 Strategii de prevenire:

- **Respectarea regulamentului școlar** (Jigău et al., 2006) în care sunt

prevăzute rolul dirigintelui, profesorilor, consilierilor, dar și obligațiile și drepturile elevilor. Acest regulament se presupune a fi adus la cunoștință, nu numai a elevilor, dar și la cea a părinților;

- **Întâlniri frecvente ale cadrelor didactice** pentru menținerea situațiilor în care a fost semnalată agresivitatea la elevi și discutarea posibilelor soluții. Întâlnirile constituie ocazii de instruire a profesorilor pentru a ști cum să ia, la timpul convenit, atitudine împotriva agresivității (Hazler et al., 2000). În cadrul acestor instruirii profesorii sunt ajutați să-și dezvolte atitudini pozitive (priviri pozitive, gesturi amabile, cuvinte potrivite în loc de mustrare) manifestate față de elevi, atitudini care, în mod indirect, vor ajuta la diminuarea agresivității;
- **Utilizarea de jocuri** în cadrul colii, după terminarea orelor, unde cadrele didactice supraveghează atent activitățile elevilor (Mahony & Statten, 2000). S-a constatat că multe acte de violență se produc în afara orelor de program, atunci când elevii încă nu sunt supravegheați de către un adult;
- **Derularea programelor** de genul celui **Anti-agresivitate în școală**, care are ca scop prevenirea dar și reducerea frecvenței manifestărilor violente în școli (Beldean-Galea, 2012). Programul cuprinde: **a) Ghidul Dirigintelui**, un ghid ce ajută profesorii să prevină dar și să gestioneze situațiile de agresivitate din școală; **b) Materiale Publicitare** care conțin atât informații utile pentru elevi, cât și pentru părinți.

3.2 Strategii de intervenție:

- **Sancționarea copiilor** prin observația individuală, mustrarea „publică” (în fața clasei, a consiliului clasei/profesorilor) și mustrarea scrisă (Jigulea et al., 2006). De asemenea, în studiul menționat, se consideră că școala discută nu numai cu elevul implicat, ci și cu părinții, dirigințele;
- **Intervențiile consilierilor școlari** prin activități de consiliere a victimilor agresate (Hazler et al., 2000), dar și de organizare a unor evenimente de consiliere, în care elevii să învețe cum să se cunoască pe ei înșiși/pe cei din grup și cum să relaționeze (Stamate, 2009);
- **Implicarea părinților** în activități la nivel de școală sau comunitate locală care urmăresc dezvoltarea socio-emoțională a elevilor (Reese et al., 2000). **Implicarea familiilor model** în organizarea de mini-excursii în care sunt invitați copiii care au manifestat un comportament agresiv, pentru a învăța cum să relaționeze și să aibă un comportament adecvat în diverse situații;
- **Implicarea comunității locale** (Poliției, Autorităților Locale pentru Protecția Copilului, ONG-urilor, Bisericii) (Jigulea et al., 2006) prin programe de asistență la nivel individual sau de grup a copiilor care manifestă agresivitate în spațiul școlar.

Sfatul speciali tilor în domeniul educa iei i psihologiei este ca programele de interven ie, privind agresivitatea la elevi s nu se focalizeze neap rat pe eliminarea comportamentului agresiv ci, mai degrab , pe dezvoltarea comportamentelor sociale pozitive (Henderson & King, 1998; Stamate, 2009).

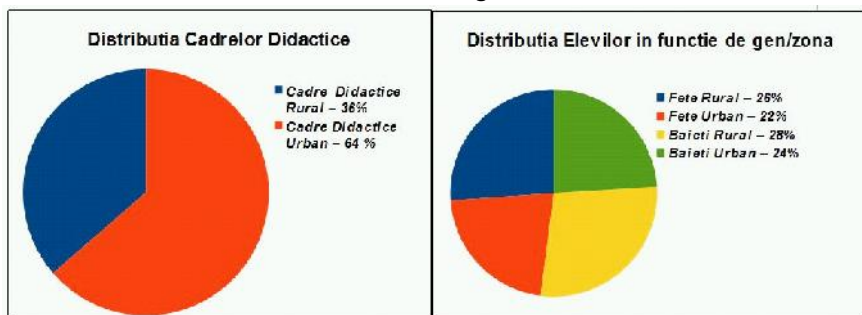
4. Motiva ia cercet rii

În alegerea fenomenului de agresivitate la elevi constituie o preocupare tot mai intens a speciali tilor în domeniu. Implicarea elevilor în acte agresive, directe/indirecte, în perioada copil riei/adolescen ei poate avea consecin e grave nu numai asupra persoanei în cauz (agresorului), dar i asupra celor agresa i, atât pe termen scurt, cât i pe termen lung. Studiul de fa î i propune s identifice fenomenul de agresivitate manifestat la elevii de gimnaziu, atât la fete, cât i la b ie i. În România, exist pu ine studii care s diferen ieze aspectele legate de diferen a de gen privind agresivitatea elevilor la această vârst . Prin studiul de fa inten ion m s aducem un plus de noutate privind în alegerea fenomenului de agresivitate, din perspectiva diferen ei de gen, informa ii care vin nu numai în sprijinul elevilor, dar i în întâmpinarea celor care intr în contact cu ace tia: familia, coala, societatea. Cadrele didactice (consilierii) sunt invitate s participe, în mod creativ, în procesul de identificare a fenomenului de agresivitate, a cauzelor acesteia, precum i a m surilor de prevenire i de interven ie în situa iile de agresivitate, în scopul diminu rii fenomenului.

5. E antionul cercet rii

În vederea realiz rii scopului propus, din cadrul acestui studiu, au participat un lot de elevi i de cadre didactice de la coli generale din zona urban , respectiv: **Bucure ti**, dar i din zona rural , din comunele: Bragadiru, Chiajna, Clinceni i Cornetu, jude ul **Ilfov**.

Figura 1: Distribu ia cadrelor didactice în func ie de zon i a elevilor în func ie de gen

Au fost explorate experiențele elevilor precum și ale cadrelor didactice privind manifestarea agresivității la fetele și băieții din clasele a VI-a și a VII-a. Au răspuns invitației de participare la cercetare un număr de **11 cadre didactice** (4 din zona rurală și 7 din zona urbană) și **517 elevi**, dintre care **248 fete și 269 băieți**. Din totalul de 517 elevi, au participat la cercetare un număr de 135 de fete din zona rurală și 113 fete din zona urbană. Din totalul de 517 elevi, 145 au fost băieți din zona rurală și 124 băieți din zona urbană.

Tabel 1: Distribuția elevilor pe clase din școlile participante

colile/liceele participante la cercetare	Nr. elevi din clasă	Nr. elevi participanți
c. General 21, București	88	80
c. General 26, București	66	58
c. General 50, București	37	32
c. General 64, București	86	67
c. Gimnazial Nr 1 Bragadiru	143	123
Liceul Tehnologic Doamna Chiajna	49	42
Liceul Sportiv Clinceni	44	31
școala Gimnazială Cornetu	94	84
Total	607	517

6. Metodele și instrumentele cercetării

Pentru a avea o imagine cât mai completă asupra fenomenului de agresivitate (Chelcea, 2004), din perspectiva dimensiunii de gen, am abordat, în cadrul acestui studiu, atât metode de tip **cantitativ** (ancheta prin chestionar), cât și de tip **calitativ** (interviul individual semi-structurat).

- **Ancheta prin chestionar adresat elevilor** privind agresivitatea. Ca instrument de măsurare am ales Chestionarul de Evaluare a Agresivității (CEA) (Buss & Durkee, 2000), adaptat la populația românească de către Roșeanu G. (Răscănuș, 2006). Au fost abordate întrebări care în funcție de modul de manifestare la elevi a furiei, mâniei, impulsivității și agresivității;
- **Interviul individual adresat cadrelor didactice** – a fost adresat celor care își desfășoară activitatea în școlile participante la cercetare. Au fost abordate elemente ce în funcție de descrierea fenomenului de agresivitate la

elevi, factorii de risc, moduri de manifestare a agresivității, precum și măsuri de prevenire și intervenție în cazuri de agresivitate.

7. Principalele concluzii

Studiul de față ne-a permis sintetizarea principalelor concluzii legate de manifestarea agresivității la elevii de clasele a VI-a și a VII-a din coli generale/licee (București și comune din județul Ilfov). Având în vedere faptul că, în cadrul cercetării, efectuate la școlile participante, s-au regăsit elemente comune atât în chestionarul aplicat elevilor, cât și în interviul adresat cadrelor didactice, am considerat oportun să combinăm concluziile și să le prezentăm ca pe un tot unitar.

- **Definirea agresivității** – Din punctul de vedere al cadrelor didactice, participante la interviu, **agresivitatea este o manifestare violentă, prin acte ce duc la disconfortul celor din jur**. De asemenea, agresivitatea înseamnă *lipsa siguranței și a afecțiunii celor din jur, dar și incapacitatea de a fi empatic și obiectiv*. Agresivitatea are diferite moduri de manifestare, aceasta poate fi **verbală** (jigniri, injurii), dar și **fizică** (împingeri, urmări prin clasă, lovituri fizice, obiecte sparte). În opinia cadrelor didactice, agresivitatea verbală, de cele mai multe ori, se continuă cu agresivitatea fizică.
- **Manifestarea agresivității** – Majoritatea cadrelor didactice a afirmat că **fetele sunt, în general, mai calme decât băieții, indiferent din ce zonă provin, fie urbană, fie rurală**. Motivul manifestării agresivității îl constituie maturizarea mai precoce la fete decât la băieți, acest lucru fiind considerat *mai agitați și mai dornici de joacă, reacționând la stimuli agitații mult mai repede decât fetele*. Doar o mică parte din cadrele didactice au considerat că elevii de ambele sexe sunt, în mod egal, calmi. Este interesant de menționat faptul că, în urma prelucrării datelor statistice din chestionarul aplicat elevilor, s-a constatat că procentajul maxim privind manifestarea calmului a fost obținut de băieții din zona urbană (69%), iar fetele din zona rurală obținând doar 59%. Opiniile elevilor sunt contrare afirmațiilor cadrelor didactice, care consideră că, în general, fetele își manifestă mai des calmul decât băieții.
- **Agresivitate fizică la băieți; agresivitate verbală la fete** – Cadrele didactice provenite atât din mediul rural, cât și din cel urban, consideră, aproape în unanimitate, că **băieții sunt mult mai agresivi fizic decât fetele**, însă și fetele, la rândul lor, răspund la provocări, dar răspunsul lor este *tradus* prin agresivitate verbală. Opiniile cadrelor didactice pot fi corelate cu răspunsurile elevilor repondenți privind acest aspect. Astfel, agresivitatea fizică, în opinia elevilor, este caracteristică băieților, în special a celor din zona rurală. 36% dintre băieții din zona rurală se lasă provocați și răspund la provocări cu

mânie și agresivitate fizică. În schimb, băieții de la oraș au aceleași manifestări dar într-o proporție mult mai mică (23%), fetele din zona rurală 19% și cele din zona urbană 17%. Se poate sublinia ideea că ambele sexe răspund, de obicei, la provocări înșurubate, agresivitatea fizică este caracteristică băieților, iar agresivitatea verbală fetelor. Din răspunsurile primite la chestionar, **băieții, atât cei din zona rurală (39%), cât și cei din zona urbană (38%), recurg la violență când trebuie să își apere drepturile în școală.** În schimb, fetele, din zona rurală (21%) și cele din zona urbană (23%) își apără drepturile, recurgând mult mai puțin la violență decât băieții.

- **Violență fizică, amenințări** – În cadrul studiului s-a mai constatat că **băieții din zona rurală (27%)** nu numai că răspund cu violență dacă sunt provocați, dar și recurg la amenințări. Diferența procentuală, privind atitudinea acestora, este destul de semnificativă față de cea a băieților din zona urbană (10%). Este interesant de subliniat faptul că, nu numai băieții amenință alte persoane, dar și fetele (rurală 13%, urbană 10%) recurg la o astfel de atitudine, procentele apropiindu-se de cele ale băieților din zona urbană. Acest fapt ne ajută să concluzionăm că fetele reacționează dur, chiar cu violență fizică, uneori, dar într-o măsură mult mai mică decât băieții, acestora fiindu-le specific violența verbală.
- **Cauze ale agresivității elevilor** – În cadrul interviului aplicat cadrelor didactice, s-a cerut identificarea resorturilor care conduc la agresivitate, atât în rândul fetelor, cât și în rândul băieților, din clasele a VI-a și a VII-a.

Cauze familiale. S-a constatat că o primă cauză constituie **modelul negativ al părinților. Lipsa părinților din educație**, mai ales în zona rurală, afectează și mai mult copiii, decât modelul greșit pe care îl au aceștia în manifestarea de mai târziu a agresivității. Potrivit opiniilor cadrelor didactice intervievate, agresivitatea nu este alimentată la școală ci în familie. *În mediul colar elevii nu întâlnesc violență fizică și nici verbală în sala de clasă, din partea profesorilor, iar influența orelor petrecute cu familia se poate observa prin reacția diferită a copiilor la același comportament al cadrului didactic. Atunci când se solicită liniște în clasă, unii tac imediat, alii vorbesc încontinuu, iar alții continuă să vorbească imediat după ce s-a făcut liniște. În opiniile cadrelor didactice, majoritatea elevilor care manifestă agresivitate provine din familii în care agresivitatea constituie modul zilnic de adresare.*

Cauze individuale. Trăsăturile psihologice individuale au reprezentat resortul declanșării comportamentelor agresive la elevi. Personalitățile impulsive răspund repede la provocări, la jigniri sau vorbiri de rău. Acestea constituie motive adevărate de manifestare a impulsivității care, evident, conduc la manifestarea agresivității. Astfel, din perspectiva cadrelor didactice, participante

la interviu, **b ie ii, atât din zona rural cât i din zona urban , î i manifest impulsivitatea mult mai repede decât fetele.** De fapt, *punctul de plecare al impulsivității îl constituie cuvintele jignitoare pe care i le adresează unii alora, fetele reacționând verbal la jigniri, iar b ie ii, în mod fizic.* Consecințele acestor enervări în modul în care se gestionează situația sunt diferite. *Motivul, care stă la baza enervării, afirmă cadrele didactice, este diferit.* În funcție de această motivare se ajunge sau nu la forme mai ușoare sau mai grave de agresivitate fizică. Pe de altă parte, cadrele didactice consideră că un rol-cheie în gestionarea unor astfel de situații în care copiii își manifestă impulsivitatea îl are profesorul, dacă acesta este prezent în sala de clasă. *Astfel, manifestarea enervării/impulsivității nu degenerază în agresivitate dacă este rezolvat conflictul imediat. Elevii își pot cere scuze, se pot recupera lucruri dacă acestea au fost luate și se poate face schimb echitabil care să-și mulțumească pe elevi.* Unii profesori au considerat că lipsa răbdării este tot mai des întâlnită la elevi, această lipsă conducând, aproape imediat, la manifestarea impulsivității, de aici, un întreg lanț de agresivități verbale și fizice. Dar lipsa răbdării este cauzată, la rândul ei, de învățarea elevilor cu tehnologia mobilă sau computerizată care le satisface curiozitatea în mod rapid. Lipsa răbdării este, mai apoi, transferată, în mod inconștient în relațiile sociale, care odată manifestată, duce la vorbiri acide și necugetate. În minoritate, au existat cadre didactice care au considerat că și fetele se lasă stăpânite de impulsivitate și reacționează dur prin forme de agresivitate fizică. **Bârfa sau vorbirea de rău, în opinia elevilor chestionați, constituie motiv de începere a agresivității. Pentru 61% dintre fetele din zona rural , vorbirea pe la spate sau bârfa constituie motiv de manifestare a agresivității.** Este o diferență destul de semnificativă între fetele din rural față de opiniile fetelor din zona urbană (42%), care nu consideră că trebuie să răspundă cu mânie și ostilitate la bârfă. B ie ii, din zona urbană (34%), sunt cei mai puțin afectați de această manifestare a colegilor, numită vorbirea pe la spate sau bârfă.

Cauze colare. Cadrele didactice, intervievate în privința comportamentului agresiv al elevilor, au evidențiat faptul că **nici fetele și nici b ie ii nu manifestă calm atunci când sunt nedreptăți în procesul de evaluare al activităților de învățare, când se negociază absențele sau notele, în timp ce b ie ii sunt mult mai violenți, spargând mobilier sau obiecte pe care le întâlnesc.** Astfel, manifestarea agresivității la elevii din clasele a VI-a și a VII-a nu se limitează doar la nivel verbal și fizic față de persoane, ci și față de obiectele din jur, precum uși trănite sau mobilier spart. Dacă 31% dintre b ie ii din zona rural reacționează violent față de obiecte, doar 22% dintre b ie ii din zona urbană manifestă un astfel de comportament. Pe de altă parte, fetele din

zona urbană (15%) manifestă mult mai mult calm comparativ cu cele din zona rurală (21%).

Alte cauze. Pe lângă cauzele individuale, familiale și cele școlare, au mai fost identificate alte cauze, ca resorturi decisive în manifestarea agresivității. Acestea au fost: influența **mass-media, anturajul negativ, televiziunea și jocurile cu component violent** de pe computer sau mobil. Vocabularul copiilor este impregnat cu expresii împrumutate din ceea ce văd sau aud. Cadrele didactice intervievate au considerat că, de cele mai multe ori, cuvintele urâte, adresate unuia altuia, constituie punctul de plecare al manifestării agresivității în rândul elevilor din clasele de gimnaziu. De asemenea, jocurile video sunt o sursă de violență iar copiii, având zilnic contact cu astfel de jocuri, au suficient de mult timp să li se imprime violența din acestea. Jocurile cu component violent sporesc gradul de agresivitate.

Strategii de intervenție la nivel de școală

Cadrele didactice au considerat că **rolul profesorului este foarte important** în prevenirea dar și în gestionarea situațiilor de criză. Tratarea cu calm, în elegere, spirit al dreptății și mult tact de către profesori a situațiilor în care elevii manifestă agresivitate este un avantaj pentru elevi, violența putând fi astfel diminuată. Însă, cadrele didactice nu se opresc doar la exemplul personal în clasă, atunci când este vorba de gestionarea situațiilor de agresivitate. Profesorii **discută la nivel individual sau la nivel de grup cu elevii care manifestă semne de agresivitate**. În opinia cadrelor didactice intervievate, un rol important în atenuarea sau diminuarea cazurilor de agresivitate îi este acordat profesorului diriginte. La școlile din **zona urbană** există un proiect la orele de dirigenție intitulat: **Gestionarea conflictelor**, proiect care se derulează în timpul orelor de dirigenție și care are rezultate benefice asupra comportamentului elevilor. Din răspunsurile cadrelor didactice intervievate s-a constatat că discuțiile purtate cu părinții, în anumite cazuri, au impact pozitiv asupra copiilor care manifestă agresivitate. În școlile din **zona rurală**, unde au existat cazuri de agresivitate, gestionarea se realizează de către consilierii școlari, la nivel individual și de grup, sau chiar la orele de dirigenție, consilierii fiind cadre specializate invitate.

Strategii de prevenire a agresivității

În școlile din **zona urbană**, cadrele didactice intervievate susțin că un loc important în prevenirea agresivității îl are **poliția** de sector sau poliția capitalei care, în mod regulat, la nivel de școală, organizează diferite activități prin care elevii sunt ajutați să prevină manifestarea agresivității în școală. Tot în cadrul acestor școli există **regulamente de ordine interioare** care îi ajută nu

numai pe elevi și previn agresivitatea, ci și pe profesori și men în un echilibru în aplicarea regulilor interne de conduită, la nivel de coală. De asemenea, tot în cadrul acestor coli, sunt postate diferite **afișe cu articole sau imagini reprezentative** care vin în sprijinul elevilor pentru a-i ajuta să mediteze de două ori înainte de a manifesta un semn de agresivitate. Nu în ultimul rând, se consideră că, la fiecare oră de clasă, **profesorul sau profesorul diriginte** are datoria de a ajuta elevii, prin **exemplu personal**, să modeleze caracterul acestora, ajutându-i să și manifeste calmul în situații de criză. În opinia cadrelor didactice din colile participante la cercetare din **zona rurală**, nu există metode explicite de prevenire a agresivității, care să poată fi aplicate în coală. Se regăsesc doar **discuții cu elevii, uneori cu părinții, eventual, cu psihologul colii.**

8. Sugestii și recomandări

Concluziile formulate anterior ne-au permis formularea unor sugestii și recomandări care pot fi adresate directorilor de coală, cadrelor didactice și consilierilor, care activează în colile participante la cercetare.

Una dintre concluziile de bază ale acestei cercetări este că agresivitatea constituie un fenomen existent în colile participante la cercetare.

Agresivitatea este prezentă atât la fete, cât și la băieți, atât în zona rurală, cât și în zona urbană. Băieții se manifestă mult mai agresiv decât fetele, înșă, acestea utilizează agresivitatea verbală și indirectă în relațiile cu colegii dar și cu cadrele didactice. Trebuie menționat că **băieții din zona rurală sunt mai agresivi decât restul elevilor participanți la cercetare.**

Această concluzie este contrară rezultatelor altor studii (Rahman & Nahar, 2013) care arată că, de fapt, elevii din zona urbană sunt mai agresivi decât cei din zona rurală.

Reevaluarea măsurilor de prevenire și intervenție privind agresivitatea în colile participante. În cadrul studiului de față au fost coli, din zona urbană, care utilizează regulamentul de ordine interioară al colii unde sunt menționate drepturile și obligațiile elevilor și cadrelor didactice, apelează la sprijinul comunității locale (poliției), precum și accentuează necesitatea manifestării unui comportament adecvat al profesorilor care să nu predisună la situații de agresivitate din partea elevilor. Recomandăm colilor din zona rurală, care nu au exprimat, în mod explicit, măsuri de prevenire și intervenție, ca să urmeze exemplul celorlalte coli din zona urbană. Apreciem că în zona rurală se apelează la ajutorul consilierilor atunci când este nevoie de intervenții la nivel de coală.

Tuturor colilor implicate în cercetare le propunem o **viziune holistică** atunci când se iau în calcul măsurile de prevenire a agresivității. Aici sunt incluse: **familia**, **coala** (atitudine pozitivă a profesorilor; **rolul cheie al dirigintelui** în prezentarea de scenarii care să-i ajute la formarea unui comportament non-agresiv; **consilierii** care să demareze edin e/workshop-uri de cunoaștere de sine și de învățare a modului de comportare la nivel relațional), **comunități locale** (poliție, agenția de protecție a copilului etc).

De asemenea, un rol important în diminuarea agresivității îl constituie **directorii de coală** care pot iniția **cursuri de formare a cadrelor didactice** în vederea înțelegerii fenomenului de agresivitate, a cunoașterii personalității elevilor, a gestionării situațiilor de agresivitate din clasă / coală. Ne aliniem și noi specialiștilor în domeniu recomandând ca programele de intervenție, privind agresivitatea la elevi, să nu se focalizeze neapărat pe eliminarea comportamentului agresiv ci, mai degrabă, pe dezvoltarea comportamentelor sociale pozitive (Henderson & King, 1998; Stamate, 2009).

NOTE

¹ <http://timpolis.ro/arhiva/articol-elevii-de-la-oras-mai-agresivi-decat-cei-de-la-sat-3426.html> accesat la 12.03.2015.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Andreou, E. Bully/victim problems and their association with psychological constructs in 8–12-year old Greek schoolchildren. In: *Aggressive Behavior*, 26, 2000, pp. 49-56.
- Bandura, A. Social learning theory of aggression. In: *Journal of Communication*, 28(3), 1978, pp. 12-29.
- Beldean-Galea, I.E. *Agresivitatea la elevi*, Teză de doctorat - rezumat, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj Napoca, 2012. Disponibil la: <http://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CClQFjAA&url=http%3A%2F%2F193.231.20.119%2Fdoctorat%2Fteza%2Ffisier%2F240&ei=q87pVNmiDYuCPbDogZAL&usg=AFQjCNH7A8sBfHG6DXblyLK0QHcefUoHCw&bvm=bv.86475890,d.ZWU>, accesat la 15 mai 2015.
- Berkowitz, L. Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation. In: *Psychological Bulletin*, 106, 1979, pp. 59-73.
- Bettencourt, B. A., & Miller, N. Gender differences in aggression as a function of provocation: A meta-analysis. In: *Psychological Bulletin*, 119, 1996, pp. 422-447.
- Buss, A. H., & Durkee, A. An inventory for assessing different kinds of hostility. In: *Journal of Consulting Psychology*, 21, 1957, pp. 343-349.

- Campbell, A. *Out of control: Men, women and aggression*. New York: Basic Books, 1993.
- Chelcea, S. *Metodologia cercetării sociologice*. București: Editura Economică, 2004.
- Crick, N. Relational aggression: The role of intent attributions, feelings of distress, and provocation type. In: *Development and Psychopathology*, 7, 1995, pp. 313-322.
- Dominick, J. Videogames, Television Violence, and Aggression în teenagers. In: *Journal of Communication*, 34, 2, ProQuest, 2003.
- Estevez, E., Musitu, G., & Herrero, J. The influence of violent behaviour and victimization at school on psychological distress: The role of parents and teachers. In: *Adolescence*, 40, 2005, pp. 183-195.
- Fartu nic, C., Jig u, M., *Violența în spațiul școlar, de la înregistrare la acțiune*. În: *Revista de Pedagogie*, nr. 7-9, 2009.
- Garbarino, J. *See Jane hit: Why girls are growing more violent and what can be done about it*. New York: Penguin Press, 2006.
- Hazler, R. J., Hoover, J. H., & Oliver, R. What kids say about bullying. In: *The Executive Educator*, 14, 1992, pp. 20-22.
- Henderson, K. A., & King, K. Recreation programming for adolescent girls: Rationale and foundations. In: *Journal of Park and Recreation Administration*, 16(2), 1998, pp. 1-14.
- Jig u, M., Liiceanu, A., Preoteasa, L. (coord.), Anghel, F., Balica, M., Fartu nic, C., Horga, I., Ionescu, M., Mărușescu, A., Șuncan, D., Voinea, L. *Violența în școală*. ISE, UNICEF, Buzău: Editura Alpha MDN, 2006.
- Jig u, M. (coord), Balica, M., Fartu nic, C., Horga, I., Ionescu, M., Mărușescu, A., Șuncan, D., Voinea, L. *Prevenirea și combaterea violenței în școală. Ghid practic pentru directorii de școală și cadre didactice*. Buzău: Alpha MDN, 2006.
- Lopez, E.E., Perez, S.M., Ochoa, M.G, Ruiz, D.M. Adolescent aggression: Effects of gender and family and school environments. In: *Journal of Adolescence*, 31, 2008, pp. 433-450.
- Mahoney, J. E., & Stattin, H. Leisure activities and adolescent antisocial behaviour: The role of structure and social context. In: *Journal of Adolescence*, 23, 2008, pp. 113-127.
- Meichenbaur, D. *Comparison of Aggression in Boys and girls: a case for gender-specific interventions*, 2006. Disponibil la: http://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CCQQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.melissainstitute.org%2Fdocuments%2F2006%2Fmeich_06_genderdifferences.pdf&ei=CqfV/LnCLISwPaTxgRA&usq=AFQjCNFi0BIY5Z_E_D1g8LwO_dujLTvnjA, accesat la 15 mai 2015.

- Moffitt, T. E. Adolescent limited and life course persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. In: *Psychological Review*, 100, 1993, pp. 674-701.
- Olweus, D. *Olweus, core program against bullying and antisocial behavior: A teacher handbook*. Bergen: Research Centre for Health Promotion, 2003.
- Rahman, S. & Nahar, L. Aggression in Boys and Girls as Related to Their Academic Achievement and Residential Background. In: *Psychology*, Vol. 4, No. 5, 2013, pp. 459-462.
- Răcanu, R. *Introducere în Psihodiagnoza clinică*. Partea I. București: Editura Universității din București, 2006.
- Reese, L. E., Vera, E. M., Simon, T. R., & Ikeda, R. M. The role of families and care givers as risk and protective factors in preventing youth violence. In: *Clinical Child and Family Psychology Review*, 3(1), 2000, pp. 61-77.
- Simon, R. W., & Nath, L. E. Gender and emotion in the United States: Do men and women differ in self-reports of feelings and expressive behavior? In: *American Journal of Sociology*, 109, 2004, pp. 1137-1176.
- Solis, A.L. *A case Study of Bullying and Other Aggressive Interactions Among Children in a Public School*, Doctoral Thesis, Cincinnati, ProQuest, 2009.
- Stamate, R. *Agresivitatea în adolescență – Implicații și intervenții terapeutice*, Rezumat Teză Doctorat, 2009. Disponibil la: <http://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.unibuc.ro%2Fstudies%2FDoctorate2010Martie%2FStamate%2520Ramona%2520-%2520Agresivitatea%2520in%2520adolescenta%2FREZUMAT%2520DOCTORAT%2520Ramona%2520Stamate.pdf&ei=5c7pVOTVH4GWOKnYgbgE&usq=AFQjCNGCS9AynPSI5KrypiOM3fkCPv10Hw&bvm=bv.86475890,d.ZWU>, accesat la 15 mai 2015.
- Timmers, M., Fischer, A. H., & Manstead, A. S. R. Gender differences in motives for regulating emotions. In: *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, 1998, pp. 974-986.
- Werner, N. E., & Cricke, N. R. Maladaptive peer relationships and the development of relational and physical aggression during middle childhood. In: *Social Development*, 13(4), 2004, pp. 495-514.
-